

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-301-2-83>

Мота Валерія, студентка бакалаврату НАОМА
(науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, доцент М. В. Русяєва)

Гераклів вузол в ювелірному мистецтві Птоlemeїв як синтез східної і західної ідеологій

Ключові слова: александрійські майстри, апотропей, вузол Геракла, вузол Ісїди, елліністичний період, Стародавній Єгипет, ювелірні прикраси.

Valeriia Mota, BA Student, NAFAA
(academic mentor: PhD, Associate Professor Maryna Rusiaieva)

Herakles knot in the Ptolemaic jewelry as a synthesis of Eastern and Western ideologies

Abstract: The Herakles knot is one of the well-researched topics of syncretic art in the literature of Western Europe. Its iconography is connected with the sacred works of art of Ancient Egypt and can be considered the knot or girdle of Isis (*tjt*). The appearance of this motif in the Hellenistic period begins from the Nile Valley civilization.

Key words: Alexandria masters, apotropaeus, Heracles knot, Isis knot, Hellenistic period, Ancient Egypt, jewelry.

Проблематика походження вузла Геракла є однією з добре досліджених тем синкретичного мистецтва в західноєвропейській літературі. Назва декоративного мотиву дотична до першого подвигу міфічного героя. Зав'язана шкура немейського лева під підборіддям Геракла отримала однойменну назву «вузол Геракла». Натомість іконографія зображення у сакральних творах мистецтва Стародавнього Єгипту пояса з вузлом особливо точно повторює вигляд античного еквівалента. Видатний англійський археолог ХХ ст. Р. Хігінс не заперечує можливість походження гераклового вузла з територій долини Нілу і підкреслює у свою чергу, що для греків вузол став і амулетом, і декоративним елементом. Пізніше видатний німецький науковець М. Пфроммер присвятив елліністичним ювелірним прикрасам з вузлом Геракла велику частину своєї знаменитої монографії “*Untersuchungen zur Chronologie früh- und hochhellenistischen Goldschmucks*” (1990), продовживши і пізніше дослідження на цю тему. Загалом археологів та істориків мистецтва цікавлять питання походження і символіки гераклового вузла, його апотропеїчних функцій, стилістики та техніки виготовлення ювелірних виробів з цією прикрасою. Проте, до сьогодні не існує узагальненого дослідження, а отже, тему не вичерпано для проведення дискусії.

Стародавній Єгипет знаходився під грецьким пануванням протягом трьох століть (332–30 до н. е.). Правління династії Птоlemeїв беззаперечно є частиною елліністичного світу і синтезуванням західної і східної культурних парадигм. Така тенденція характерна для елліністичного періоду і опосередковано властива для римських виробів. Серед творів

мистецтва зазначеного періоду варто виокремити ювелірні прикраси з композиційним елементом гераклового вузла, виготовлених александрійськими майстрами.

Усталено вважається, що гераклів вузол має еллінські конотації. Проте, його аналогом за формами можна вважати більш ранній символ – вузол або пояс Ісіді (*tjt*), що стилізовано відображає щільно зав'язаний шматок тканини. Матеріалами для виготовлення греко-римських ювелірних виробів здебільшого обирали гармонійні поєднання з жовтих металів і гранату, у той час як в класичному давньоєгипетському мистецтві захисний амулет виготовляли із єгипетського фаянсу, скла, яшми тощо. Червоний колір стосується можливої протекції зі сторони богині-трікстера Ісіді, і за доби еллінізму він був домінантним для оздоблення золотих еллінських прикрас. У 156 главі Книги Мертвих амулет з яшми є кров'ю дружини Осіріса. В античному світі ювелірні прикраси виконували найперше утилітарну й апотропейну функції.

Серед збережених ювелірних виробів гераклів вузол є важливою деталлю у діадемах, браслетах, у намисті і каблучках. Виготовлені в єгипетських майстернях Александрії із використанням технік філіграні і зерні, прикраси доповнювались пальметами, листям аканта, розетками, пелюстками, фігуративними зображеннями. Необхідно зазначити, що вироби могли інкрустуватись напівкоштовним камінням або залишались монохромними.

Таким чином, виникнення гераклового вузла в елліністичну добу набуває ширшого семантичного значення і дебютує із давньоєгипетських символів. Вироблення індивідуальної техніки і залучення спеціальних матеріалів дозволило еллінам інтегрувати дві діаметрально протилежні культури, зокрема в ювелірному мистецтві.

